

ب) انتقاد به تاریخ نویسی سنتی

- در عصر قاجار برخی از تاریخ نگاران سنتی، در عین پایبندی به ساختار کلی تاریخ نویسی سنتی، بعضی از ویژگی‌های این نوع از تاریخ نگاری را نقد کردند.

تاریخ نگاران سنتی که در عین پایبندی، خواهان تغییر در برخی از ویژگی‌ها بودند.			
مورخ	پادشاه هم عصر	کتاب	ویژگی‌ها و نظرات
خاوری شیرازی	فتحعلی شاه	تاریخ ذوالقرنین	- او از پیشگامان انتقاد به تملق و متکلف نویسی بود. - او به ساده نویسی، حقیقت نویسی و مختصر نویسی علاقه نشان داد و به نکوهش تملق گویی پرداخت. - وی می‌نویسد: «تاریخ نگار را هم لازم است که راست گفتاری پیشه کند. فرشته را دیو نخواند و دیو را فرشته نداند...» البته او خود همه جا پایبند به این نظر نبوده است.
میرزا محمد جعفر خورموجی	ناصرالدین شاه	حقایق الاکبار ناصری	- از منتقدان تملق گویی است. - نخستین کسی است که واقعیت قتل امیرکبیر را بازتاب داده است.
محمدحسن خان اعتماد السلطنه	عصر قاجار	صدرالتواریخ	- اگرچه تاریخ نویسی درباری بود، اما با آگاهی از روش و بینش تاریخ نگاری اروپایی گام‌های بلندی را در حوزه تاریخ نویسی عصر قاجار برداشت. - او سعی کرد آثار خود را تا حدودی از پرده پوشی‌ها و مداحی‌های رایج مورخان رسمی دور سازد. - او در یکی از آثار خود به نام صدرالتواریخ، امیرکبیر را ستایش کرد. (اعتمادالسلطنه را می‌توان نماینده شاخص تاریخ نگاری جدید در دوره قاجار قلمداد کرد).
میرزا فتحعلی خان آخوند زاده	عصر قاجار (۱۲۲۸-۱۲۹۵ ق)	رساله ایراد	- از متفکران دوره قاجار است. - او مورخ نبود، اما با شیوه علمی تاریخ‌نویسی سنتی را نقد کرد. - وی در رساله ایراد، شیوه تاریخ‌نویسی رضاقلی خان هدایت را به دلیل استفاده از شعر در بیان رویدادها و به کار بردن الفاظ مصنوع ادبی مورد انتقاد قرار داد.

فعالیت ۲:

نکاتی از کتاب
صدرالتواریخ
اعتماد السلطنه

- در عهد امیرکبیر چنان نظمی به کار بود که گرگان را از گوسفندان هراس بود.
- رعایا امیرکبیر را دوست داشتند و به بودن او راضی بودند.
- اعیان مملکت چون مجال تعدی و خودسری نداشتند به عزل امیر کوشش نمودند و به مقصد رسیدند و آخر هم پشیمان شده قدر و رتبه امیر را شناختند.
- اعیان به این نکته رسیدند، که بقا و دوام امیر باعث نظام ملک و ملت بود.

نکاتی از کتاب حقایق
الاکبار ناصری نوشته
خورموجی

- در هجدهم ربیع الاول حاجی علیخان فر اشباشی به کاشان شتافت و در گرمابه بدون درنگ امیرکبیر را به قتل رساند.
- او قتل امیرکبیر را نتیجه وجود دشمنان و آدم‌های بدی می‌دانست که از چپ و راست بر امیر می‌تاختند.
- او علت مرگ امیر را زدن رگ دستش در حمام می‌داند.

جزوه سوالات تشریحی برای امتحان نهایی تاریخ دوازدهم

پ) سوالات جای خالی

- ۱- عده ای از تاریخ نگاران سنتی، بیشتر به ثبت وقایع و امور آنها همت داشتند.
- ۲- شیوه تاریخ نگاری دوران افشاریه و زندیه استمرار تاریخ نویسی عصر صفویان بود. مورخ دربار در کتابهای و فتوحات نادر را شرح می دهد و وی را ستایش می کند.
- ۳- از مورخان مشهور عصر قاجار، یکی از چهره های برجسته فرهنگی این دوره بود که به ریاست برگزیده شد.
- ۴- با گسترش فعالیت علمی ، کتیبه های و رمزگشایی شد و اطلاعات دقیق و جدید درباره تاریخ ایران به دست آمد.
- ۵- یکی از پیشگامان انتقاد به تملق و متکلف نویسی، مورخ مشهور زمان فتحعلی شاه و نویسنده است. او به حقیقت نویسی و مختصر نویسی علاقه نشان داد و تملق گویی را نکوهش کرد.
- ۶- از مورخان عصر و مؤلف کتاب حقایق الاخبار ناصری با انتقاد از تملق گویی، نخستین کسی است که واقعیت را بازتاب داده است.
- ۷- منابع پژوهش دوره معاصر تاریخ ایران نسبت به دوران پیش از آن، کثرت و تنوع فراوانی دارند. عمده ترین منابع مهم این دوره شامل انواع ، و منابع آرشیوی، بناها، وسایل و ابزارهاست.
- ۸- اولین روزنامه در ایران توسط ، یکی از دانشجویان اعزامی به انگلستان با عنوان در تهران منتشر شد.
- ۹- قدیمی، منبع پژوهشی ارزشمندی در مطالعات تاریخ معاصر محسوب می شوند.
- ۱۰- از مهم ترین منابع پژوهش تاریخی به شمار می آیند و شامل کلیه مکاتبات حکومتی، فرمانها، معاهدات سیاسی، نامه های شخصی و اداری، اسناد مالی و قضایی، گزارش های اقتصادی می شوند. هر کشور محل نگهداری اسناد و مدارک با ارزش و معتبر مربوط به آن کشور است.

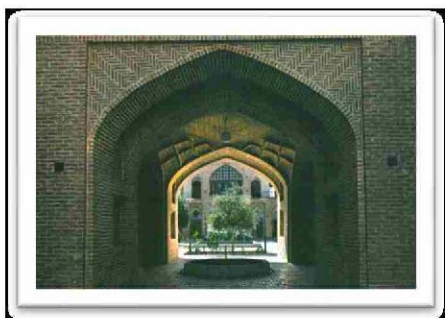
«پاسخنامه»

۱) شاهان	۲) میرزا مهدی خان استرآبادی - نادرشاه افشار - جهانگشای نادری - دره نادره	۳) محمد حسن خان اعتمادالسلطنه - دارالترجمه همایونی
۴) شرق شناسان - بیستون - طاق بستان	۵) خاوری شیرازی - تاریخ ذوالقرنین	۶) میرزا محمدجعفر خورموجی - ناصری - قتل امیرکبیر
۷) کتابها - نشریات - اسناد	۸) میرزا صالح شیرازی - کاغذ اخبار	۹) نشریات
۱۰) اسناد تاریخی - آرشیو ملی		

- در دوره کریم خان زند اقداماتی برای بهبود وضع کشاورزی و بازرگانی صورت گرفت و شهرهای شیراز و بندر بوشهر به مراکز مهم تجارت داخلی و خارجی تبدیل شدند. از جمله عوامل مؤثر در رونق اقتصادی این دوره عبارتند از:
- آرامش و ثبات سیاسی نسبی
- کاهش مالیات ها
- دربار کم تجمل
- تلاش کریم خان برای تثبیت قیمت کالاها

۴- ادبیات، علم و آموزش

- ♣ در عصر افشار و زندیه به سبب آشفتگی‌های سیاسی و اجتماعی ← علم و آموزش رونق دوران صفویان را نداشت.
- ♣ در پی سقوط صفویه، مدارس و حوزه‌های علمیه اصفهان و شهرهای دیگر تعطیل شدند یا از رونق افتادند.
- ♣ عده ای از علما و طلاب که از هجوم افغان‌ها جان سالم به در برده بودند، به عتبات عالیات مهاجرت کردند.
- ♣ در نتیجه آرامش نسبی که در زمان کریم خان زند به وجود آمد، فعالیت‌های علمی و آموزشی کمی رونق گرفت و مدرسه‌های جدیدی ساخته شد.
- ♣ مهم ترین تحول ادبی در دوره زندیه، شکل گیری انجمن های ادبی است. در این انجمن های ادبی که کانون اصلی بیشتر آن ها اصفهان است؛ نهضت بازگشت ادبی شکل گرفت.
- ♣ منظور از بازگشت ادبی، تکرار و تقلید از سبک های خراسانی و عراقی است و اعتراض به سبک هندی محسوب می شود.
- ♣ شعر و ادب فارسی در دوره زندیه تحول چشمگیری یافت که محققان از آن با عنوان «نهضت بازگشت ادبی» یاد کرده‌اند.
- ♣ شاعران بازگشتی، قصیده را به سبک شاعران خراسان و غزل را به سبک عراقی می سرودند.
- ♣ جریان ادبی بازگشت در دوره های افشاریه و قاجاریه نیز ادامه یافت.

مدرسه علمیه خان یزد، این مدرسه به همت محمد تقی خان، والی خیراندیش یزد در سال ۱۱۸۶ بنا شد.

فقیهان، فیلسوفان، پزشکان و ادیبان سرشناس عصر افشاریه و زندیه

آثار و اقدامات علمی	دانشمندان و ادیبان
فقیه و مجتهد بزرگ شیعه و احیاگر مکتب اصولی و صاحب آثار متعددی در فقه و اصول	محمد وحید بهبهانی (۱۱۱۷-۱۲۰۵ق)
فقیه اصولی و رجال‌نویس شیعه و صاحب آثاری در فقه و علم رجال	سید محمد مهدی بحر العلوم (۱۱۱۵-۱۲۱۲ ق)
فقیه، حکیم و فیلسوف برجسته و صاحب آثاری در تفسیر، حکمت و کلام	آقامحمد بیدآبادی (د: ۱۱۹۸ق)
پزشک کریم خان، عالم به علوم پزشکی، ریاضی، نجوم و حکمت و فنون شعر و موسیقی	میرزا محمد نصیر اصفهانی (د: ۱۱۹۱ق)
شاعر بزرگ عهد نادرشاه و از بنیان‌گذاران نهضت بازگشت ادبی	مشتاق اصفهانی (۱۱۰۱-۱۱۷۱ق)
شاعر و تذکره نویس برجسته قرن ۱۲ق و از بنیانگذاران نهضت بازگشت ادبی	لطفعلی خان آذر بیگدلی (۱۱۳۴-۱۱۹۵ق)
شاعر نامی ایران در عهد افشاریه و زندیه و از پیشروان نهضت بازگشت ادبی	هاتف اصفهانی (د: ۱۱۹۸ق)

۵- هنر و معماری

- ➊ پس از صفویان، امکان رشد و ترقی هنر و معماری دور از انتظار بود، ← دلیل این امر آشفتگی سیاسی و اجتماعی کشور بود.

جزوه سوالات تشریحی برای امتحان نهایی تاریخ دوازدهم

الف) تعاریف، اصطلاحات و اسامی خاص

- ۱- سقوط اصفهان ← باعث فروپاشی حکومت صفویان، آشفتگی امور و بروز هرج و مرج و آشوب‌های داخلی شد.
- ۲- ایل افشار ← از ایل‌های قزلباشی بود که در به سلطنت رساندن حکومت صفویان نقش داشتند.
- ۳- تهماسب ← پس از تسلط افغان‌ها بر اصفهان، یکی از پسران شاه سلطان حسین صفوی به نام تهماسب برای گردآوری نیرو و بازگرداندن حکومت صفویان از پایتخت گریخت.
- ۴- نادر افشار و فتحعلی خان قاجار ← این دو به تهماسب پسر شاه سلطان حسین پیوستند.
- ۵- خراسان ← نادر و فتحعلی خان قاجار توانستند در اولین گام خراسان را فتح کنند.
- ۶- دشت مغان ← نادر بزرگان کشور را به شورای مغان فرا خواند.
- ۷- شورای نجف ← نادر بزرگان تشیع و تسنن را به شورای نجف فرا خواند.
- ۸- نبرد کرنال ← نادر در این جنگ بر سپاه هندوستان پیروز شد.
- ۹- عادل شاه و ابراهیم شاه ← این دو از برادرزادگان نادر بودند که پس از وی به قدرت رسیدند.
- ۱۰- شاه‌رخ ← او نوه نادر بود و توانست پس از نادر بر خراسان، حکومت کند.
- ۱۱- کریم خان ← رئیس طایفه زند که از طایفه لرها بود.
- ۱۲- علی مردان خان و ابوالفتح خان ← از متحدان کریم خان زند بودند.
- ۱۳- وکیل‌الرعا یا ← کریم خان، برخلاف سنت معمول، از پذیرفتن عنوان شاه امتناع کرد و خود را وکیل‌الرعا یا نامید.
- ۱۴- لطفعلی خان زند ← آخرین فرمانروای زند، با وجود شجاعت و لیاقت نتوانست سلسله زند را حفظ کند.
- ۱۵- جان التون ← نادرشاه جان التون انگلیسی را استخدام کرد.
- ۱۶- کلات ← مرکز نگهداری غنایم جنگی نادر است.
- ۱۷- نهضت بازگشت ادبی ← شعر و ادب فارسی در دوره زندیه تحول چشمگیری یافت که محققان از آن با عنوان «نهضت بازگشت ادبی» یاد کرده‌اند.
- ۱۸- کاخ خورشید ← در منطقه کلات که محل نگهداری خزاین بود، بناهای باشکوهی مانند کاخ خورشید توسط نادر ساخته شد.
- ۱۹- بناهای کریم خان در شیراز ← مجموعه مسجد، بازار و حمام وکیل، ارگ کریم‌خانی و بازسازی آرامگاه حافظ و سعدی و باغ دلگشا.
- ۲۰- کلاه فرنگی ← در دوره زند نوعی از بناها با کاربرد تفریحی گسترش یافت که به کلاه فرنگی معروف بود.
- ۲۱- مکتب نقاشی شیراز ← این مکتب در دوره مغولان شکل گرفته بود و در زمان زندیه به اوج رونق و زیبایی رسید.
- ۲۲- نقاشان معروف عصر زندیه ← محمد صادق، اشرف و میرزا بابا.
- ۲۳- مرد بیمار اروپا ← ضعف امپراتوری عثمانی در قرن ۱۹ باعث شد تا به مرد بیمار اروپا معروف شود.
- ۲۴- مغولان کبیر ← حکومت گورکانیان هند یا مغولان کبیر را محمد بابر، نواده تیمور گورکانی تأسیس کرد.
- ۲۵- کمپانی هند شرقی ← دولت‌های فرانسه، هلند و انگلستان با تأسیس شرکت‌های بزرگ تجاری با نام کمپانی هند شرقی فعالیت‌های استعماری خود را در هند آغاز کردند.
- ۲۶- امپراتریس هند و بریتانیا ← در سال ۱۸۵۷ پس از سکوب شورش سربازان هندی، دولت انگلستان رسماً هند را جزئی از قلمرو خویش اعلام کرد و ملکه انگلستان به امپراتریس هند و بریتانیا ملقب شد.
- ۲۷- بهادر شاه دوم ← آخرین فرمانروای گورکانی هند که توسط کمپانی هند شرقی از قدرت برکنار و به برمه تبعید شد.
- ۲۸- الیور کرامول ← در سال ۱۶۴۶ م. میان مجلس به رهبری کرامول و چارلز یکم، پادشاه انگلستان جنگی در گرفت و کرامول نظام پادشاهی را برانداخت و خود رئیس جمهور انگلستان شد.
- ۲۹- انقلاب باشکوه ← در انگستان بار دیگر مردم قیام کردند و مجلس پیروز شد، این اتفاق در تاریخ انگلستان به انقلاب یا شکوه شهرت دارد.
- ۳۰- ملکه ویکتوریا ← در دوران او انگلستان به قدرت اول جهان تبدیل شد.

جزوه سوالات تشریحی برای امتحان نهایی تاریخ دوازدهم

پ) سوالات جای خالی

- ۱- به دلیل ناتوانی در تسلط بر تمام قلمرو صفوی و ناآشنایی با اصول کشورداری، نتوانستند حاکمیت مقتدری تشکیل دهند. و نیز فرصت را مغتنم شمردند و بخش‌هایی از شمال و غرب میهن ما را اشغال کردند.
- ۲- سرداری در رکاب شاهزاده صفوی و یکی از پسران سلطان حسین صفوی به نام بود که به دنبال تسلط بر اصفهان، از اصفهان گریخت و خود را شاه خواند.
- ۳- نادر، نخست تهماسب دوم را به بهانه از سلطنت خلع کرد. سپس بزرگان کشور، علما و سران ایل‌ها و طوایف را به شورای فرا خواند.
- ۴- پس از مرگ نادر، دو تن از برادرزادگان نادر و یکی پس از دیگری به عنوان جانشین او برای مدت کوتاهی مدعی حکومت شدند؛ سپس نوبت به نوه او رسید.
- ۵- کریم خان از ادامه و برای در اختیار گرفتن سایر مناطق ایران دست کشید و همین امر، موجبات آرامش، رونق و آبادانی قلمرو او به ویژه را فراهم آورد.
- ۶- کریم خان برخلاف سنت معمول از پذیرفتن عنوان امتناع کرد و خود را یعنی وکیل مردم ایران خواند. (خ ۹۹)
- ۷- نادر برای معافیت گمرکی در نظر گرفت و درصدد برآمد از دانش آنها در زمینه تأسیس نیروی استفاده کند.
- ۸- در دوره کریم خان زند اقداماتی برای بهبود وضع کشاورزی و بازرگانی انجام گرفت و شهرهای و به مراکز مهم تجارت داخلی و خارجی تبدیل شدند.
- ۹- در دوران نادر شهر اصفهان بازسازی شد و در منطقه که محل نگهداری خزاین نادر بود، بناهای باشکوهی مانند کاخ ساخته شد.
- ۱۰- مکتب نقاشی شیراز که از دوره شکل گرفته بود در زمان به اوج رونق و زیبایی رسید و نقاشان برجسته‌ای مانند محمد صادق، و آثار زیبایی آفریدند.
- ۱۱- انگلستان به ویژه در دوران حکومت طولانی به قدرت اول جهان تبدیل شد.
- ۱۲- از تفکیک قوای سیاسی و دفاع می‌کرد. (دی ۹۹- ش ۱۴۰۲)
- ۱۳- روسیه در قرن کشور عقب‌مانده و منزوی بود، اما این کشور را متحول کرد و در مسیر پیشرفت و توسعه طلبی سیاسی و نظامی قرار داد.

«پاسخنامه»

۱) افغان‌ها- روسیه- عثمانی	۲) نادر- افغان‌ها- تهماسب دوم	۳) بی‌کفایتی- دشت مغان
۴) عادل شاه- ابراهیم شاه- شاهرخ	۵) جنگ- لشکرکشی- شیراز	۶) شاه- وکیل الرعایا
۷) انگیزی‌ها- دریایی	۸) شیراز- بندر بوشهر	۹) کلات- خورشید
۱۰) مغولان- زندیه- اشرف- میرزا بابا	۱۱) ملکه ویکتوریا	۱۲) مونتسکیو- حقوق بشر
۱۳) ۱۷ م- پتر کبیر		

- **شیخ فضل الله نوری** ← مجتهد طراز اول تهران بود که به دفاع از «مشروطه مشروعه» و قانون اساسی بر پایه ارزش‌های اسلامی اعتقاد داشت و با مشروطه اقتباس شده از غرب، مخالفت کرده بود.
- **نهضت تنباکو** ← شیخ فضل الله نوری در جریان نهضت تنباکو به عنوان نماینده میرزای شیرازی در ایران بود و به حمایت جدی از این نهضت پرداخت.
- **مشروطه خواهان** ← پس از پیروزی مشروطه خواهان، خانه‌ای شیخ فضل الله نوری مورد تعرض مسلحانه قرار گرفت.
- **سفارت روسیه** ← سفارت روسیه از شیخ خواست که به آنجا پناهنده شود، یا چند نفر سرباز روسی به منزلش بروند و او را در پناه خود بگیرند. شیخ فضل الله نوری هیچ‌یک از آن‌ها را نپذیرفت و گفت «در مقابل مشیت و اراده الهی، تسلیم صرف است».
- **پاسخ شیخ به پیشنهاد پناهندگی** ← در پاسخ برخی از کسانی که به او پیشنهاد کردند که به بیگانه پناهنده شود، اظهار داشت من راضی هستم که صد مرتبه زنده شوم و کشته شوم اما پناهنده به اجنبی نشوم و برخلاف امر شارع مقدس اسلام رفتار نکرده باشم.
- **پیرم خان ارمنی** ← او که پس از پیروزی مشروطه خواهان، با فرصت طلبی مدارج ترقی را به سرعت طی کرده بود، مأمور دستگیری شیخ فضل الله نوری شد. این عالم روحانی پس از یک محاکمه فرمایشی به شهادت رسید.
- **نظر بسیاری از مورخان در مورد شهادت شیخ فضل الله نوری** ← این گروه اعتقاد دارد که یکی از فجیع‌ترین اعمال مشروطه خواهان بود، عده‌ای اعدام او را انتقام استعمار از روحانیت ایران برای جبران شکست در نهضت تحریم تنباکو و پیشگیری از تکرار مقاومت‌های مشابه آن می‌دانستند.

▪ **شیخ فضل الله نوری**

برگی از تاریخ

- ✂ شیخ فضل الله نوری ابتداء طرفدار مشروطه و سپس مخالف آن شد.
- ✂ شیخ می‌گفت من با مشروطه مخالف نیستم بلکه با اشخاص بی‌دین و فرقه ضالّه و مُضَلّه مخالفم
- ✂ شیخ می‌گفت، تمام دشمنی‌ها و فحاشی‌ها از زمان بیان «لایحه متمم» شکل گرفت.
- ✂ جلال آل احمد درباره شیخ گفته است «من نقش آن بزرگوار را بر سردار، همچون پرچمی می‌دانم که به علامت استیلاي غرب زدگی، پس از دویست سال کشمکش، بر بام سرای این ملت افراشته شد». (آل احمد، غرب زدگی)

چالش‌های دور دوم مشروطه و مداخله بیگانگان

- **اعدام شیخ فضل الله نوری** ← اختلاف و درگیری میان مشروطه خواهان شدت گرفت و مهمترین عامل اختلاف
- **تشکیل دومین دوره مجلس ملی** ✓ **به دنبال**
- **رابطه دین و سیاست بود.**

- **اعتدالیون** ✓ **دو حزب**
- **دمکرات** ← که اکثریت نمایندگان مجلس را تشکیل می‌دادند، شدیداً با یکدیگر رقابت فکری و سیاسی داشتند.

✓ موضوع اصلی اختلاف دو حزب اعتدالیون و دمکرات، رابطه دین و سیاست بود.

- **مذهب** ← آنان مذهب را سدی محکم در برابر ظلم و بی‌عدالتی می‌دانستند.
- **شریعت** ← آنان اجرای شریعت را در دستور کار خود قرار داده بودند.
- **اعضاء** ← سید محمد طباطبایی، سید عبدالله بهبهانی از اعضای سرشناس این حزب بودند.

✓ **حزب اعتدالیون**

- **رهبر** ← سید حسن تقی‌زاده

✓ **حزب دمکرات** **دین** ← آنان طرفدار جدایی دین از سیاست بودند.

- **هدف** ← آنان می‌خواستند مشروطه را از جنبه‌های دینی تهی کنند و نهضت را از آرمان‌های اصیل آن دور سازند.

اشغال نظامی ایران در جنگ اول			
روسیه	انگلستان	قرارداد ۱۹۱۵	عثمانی
نظامیان روسی بخش وسیعی از نیمه شمالی کشورمان را، که براساس معاهده ۱۹۰۷ منطقه تحت نفوذ روسیه شناخته می‌شد اشغال کردند.	انگلستان گروهی از افسران انگلیسی و مزدوران هندی را به ایران فرستاد و در بخش‌های جنوبی میهن ما، نیروی پلیس جنوب را تشکیل داد.	دو دولت روسیه و انگلستان در قرارداد ۱۹۱۵ ایران را به دو قسمت تقسیم کردند، نیمه شمالی متعلق به روسیه و نیمه جنوبی سهم انگلستان شد.	با شروع جنگ بزرگ، ارتش عثمانی نیز مناطقی از غرب کشور ما را اشغال کرد و با نیروهای متفقین درگیر شد.

✂ با نزدیک شدن ارتش روسیه به تهران، شماری از ملیون، شامل برخی از نمایندگان مجلس شورای ملی، وزیران و شخصیت‌های مذهبی، به کرمانشاه مهاجرت کردند و دولت موقت ملی را در آن شهر تأسیس کردند. اما به دنبال شکست سپاه عثمانی از نیروهای متفقین، دولت موقت فرو پاشید و اعضای آن پراکنده شدند.

مقاومت ایرانیان در برابر اشغالگران

- اگر چه حکومت قاجار اراده محکم و توان کافی برای رویارویی با نیروهای اشغالگر را نداشت، اما مردم به خصوص عشایر در قسمت‌های مختلف ایران مانند فارس، بوشهر و خوزستان، تحت تأثیر فتوای مراجع تقلید در برابر متجاوزان ایستادند و از استقلال وطن خویش تا سرحد جان دفاع کردند.

مقاومت ایرانیان در برابر اشغالگران		
دلاور مردان تنگستانی، دشتستانی و دشتی به فرماندهی رئیس علی دلواری ← علیه نیروهای انگلیسی قیام کردند.		
مردم کازرون:	به رهبری ناصر دیوان کازرونی ← علیه نیروهای انگلیسی قیام کردند.	
عشایر عرب خوزستان:	در نبرد جهاد ← علیه قوای بیگانه قیام کردند.	

آثار و نتایج جنگ جهانی اول (بر ایران)

- جنگ جهانی اول برای کشور ایران، که دولت و مردمش هیچ نقش و دخالتی در شروع و ادامه آن نداشتند، فاجعه‌آمیز و ویران‌کننده بود.
- این جنگ موجب قحطی بزرگی شد که در نتیجه آن عده زیادی از هموطنان ما به سبب گرسنگی، سوء تغذیه و بیماری‌های ناشی از آن به طرز دلخراشی جان دادند.
- به دلیل ضعف آمار و آمارگیری، نمی‌توان میزان تلفات انسانی کشور ما در جنگ جهانی اول را حتی به شکل دقیق برآورد کرد.
- جمعیت ایران پس از جنگ جهانی اول به شکل فجیع و دردناکی کاهش یافته بود.
- یکی از اصلی‌ترین مقدمات بروز قحطی در ایران (در دوران جنگ جهانی اول)، سیاست‌ها و اقدامات انگلستان و روسیه تزاری در ایران بود.
- گزارش‌های مقامات انگلیسی مستقر در ایران اشاره می‌کند که خرید، جمع‌آوری و دپوی گسترده غله ایران برای تأمین نیروهای متفقین در جریان جنگ، از عوامل اصلی کمبود آن در ایران است.
- اگر اراذل ایران، بین‌النهرین و هند به خطوط جنگ نمی‌رسید، چه بسا معادله پیروزی و شکست در جنگ جهانی اول دگرگون می‌شد.

جزوه سوالات تشریحی برای امتحان نهایی تاریخ دوازدهم

(ش ۹۸-۹۹ د)

۴۸- روند شکل‌گیری جامعه ملل را توضیح دهید.

پس از جنگ جهانی اول، با طراحی فاتحان جنگ تشکلی با عضویت چهل کشور در ژنو سوئیس تأسیس شد تا سلطه قدرت‌های مستکبر بر دنیا که آن را «صلح و امنیت جهانی» نامیدند در معرض تهدید قرار نگیرد و رقبای بالقوه و بالفعل آن‌ها توان و مجال قدرت یافتن نداشته باشند.

۴۹- هم زمان با جنگ جهانی اول، اوضاع ایران چگونه بود؟

هم زمان با آغاز جنگ بین‌الملل اول، ایران وضعی آشفته داشت و حکومت مشروطه به دلیل اختلاف‌های سیاسی داخلی، ضعف تشکیلات اداری و نظامی، مشکلات اقتصادی و دخالت‌های فزاینده خارجی، قادر به سر و سامان دادن به امور و برقراری نظم و امنیت نبود.

۵۰- سیاست دولت ایران در جنگ جهانی اول چه بود و متفقین به چه بهانه ای ایران را اشغال نظامی کردند؟

دولت ایران پس از شروع جنگ جهانی اول، اعلام بی‌طرفی کرد اما کشورهای درگیر در جنگ، به خصوص روسیه و انگلستان، به بهانه‌های مختلفی آن را نقض کردند. در اوایل جنگ مأموران و جاسوسان آلمانی (واسموس و نیدر مایر) در مناطق مختلف ایران به اقداماتی برضد دولت‌های اتفاق مثلث دست زدند. روسیه و انگلستان نیز همین موضوع را بهانه لشکرکشی به ایران قرار دادند.

۵۱- در رابطه با اشغال نظامی ایران توسط روسیه و انگلستان (در جریان جنگ جهانی اول) توضیح دهید. (ش ۱۴۰۲)

نظامیان روس بخش وسیعی از نیمه شمالی کشورمان را، که براساس معاهده ۱۹۰۷ منطقه تحت نفوذ روسیه شناخته می‌شد، اشغال کردند. انگلستان نیز گروهی از افسران انگلیسی و مزدوران هندی را به ایران فرستاد و در بخش‌های جنوبی میهن ما، نیروی پلیس جنوب را تشکیل داد. این دو دولت اشغالگر سپس در قرارداد ۱۹۱۵ ایران را به دو قسمت تقسیم کردند؛ نیمه شمالی متعلق به روسیه و نیمه جنوبی سهم انگلستان شد. با شروع جنگ بزرگ، ارتش عثمانی نیز مناطقی از غرب کشور ما را اشغال کرد و با نیروهای متفقین درگیر شد.

۵۲- دولت موقت ملی چگونه و در کجا تشکیل شد و علت فروپاشی آن چه بود؟

با نزدیک شدن ارتش روسیه به تهران، شماری از ملیون، شامل برخی از نمایندگان مجلس شورای ملی، وزیران و شخصیت‌های مذهبی، به کرمانشاه مهاجرت نمودند و دولت موقت ملی را در آن شهر تأسیس کردند. اما به دنبال شکست سپاه عثمانی از نیروهای متفقین، دولت موقت فرو پاشید و اعضای آن پراکنده شدند.

۵۳- در جریان جنگ جهانی اول، ایرانیان چگونه در برابر اشغالگران مقاومت کردند؟

اگر چه حکومت قاجار اراده محکم و توان کافی برای رویارویی با نیروهای اشغالگر را نداشت، اما مردم و به خصوص عشایر در قسمت‌های مختلف ایران مانند فارس، بوشهر و خوزستان، تحت تأثیر فتوای مراجع تقلید در برابر متجاوزان ایستادند و از استقلال وطن خویش تا سرحد جان دفاع کردند. دلاورمردان تنگستانی، دشتستانی و دشتی به فرماندهی رئیسعلی دلواری و مردم کازرون به رهبری ناصر دیوان کازرونی با شجاعت و شهامت با نیروهای انگلیسی نبرد کردند و ضربه‌های سنگینی به آنان وارد آوردند. عشایر عرب خوزستان نیز در «نبرد جهاد» غیورانه با قوای بیگانه جنگیدند.

۵۴- علت گرایش افکار عمومی ایرانیان به آلمان و دولت‌های متحد آن در جنگ جهانی اول چه بود؟ (فعالیت)

سابقه بد و استعمارگری دولت‌های انگلیس و روسیه، و پیمان‌شکنی فرانسه طی سالیان گذشته باعث شد تا مردم ما گرایش به دولت آلمان و متحدین پیدا کنند.

۵۵- آثار و نتایج جنگ جهانی اول در ایران چه بود؟

جنگ جهانی اول برای کشور ایران، که دولت و مردمش هیچ نقشی و دخالتی در شروع و ادامه آن نداشتند، فاجعه‌آمیز و ویران‌کننده بود. این جنگ موجب قحطی بزرگی شد که در نتیجه آن عده زیادی از هم وطنان ما به سبب گرسنگی و بیماری‌های ناشی از آن به طرز دلخراشی جان دادند. جنگ جهانی اول و اشغال ایران، علاوه بر ویرانی اقتصادی و تلفات گسترده انسانی، موجب تزلزل و بی‌ثباتی دولت مرکزی، تعطیلی مجلس شورای ملی و تضعیف بیشتر نظام مشروطه شد.

۵۶- انقلاب ۱۹۱۷ روسیه، چه تأثیری بر کشور ما گذاشت؟

به دنبال پیروزی انقلاب روسیه دولت بلشویکی این کشور نیروهایش را از ایران فراخواند. انگلستان با تقویت واحدهای نظامی خود، علاوه بر نواحی جنوبی، مناطقی از نیمه شمالی ایران را نیز اشغال کرد.

۵۷- اوضاع ایران در اواخر جنگ جهانی اول چگونه بود؟

در آن زمان، حکومت ایران در نهایت ضعف و انحطاط سیاسی و اقتصادی بود و دولت مرکزی توان اعمال حاکمیت در بسیاری از مناطق کشور را نداشت. برخی از سران ایلات و حاکمان محلی نافرمانی می‌کردند و شورش‌هایی در گوشه و کنار مملکت در حال شکل‌گیری بود. از نظر اقتصادی نیز دولت در تنگنای شدیدی قرار داشت و برای تأمین بخش عمده‌ای از مخارج روزمره خود، به دریافت پول از انگلستان نیاز داشت.